

Politologia on saapunut Venäjälle

TEIJA AALTO

Johdanto

Venäjän arkipäivän reaalityapahtumien lisäksi maassa on käynnissä erittäin tärkeitä, mutta vähemmän näkyviä muutoksia yhteiskunnallisen ajattelun, tieteen ja tutkimuksen alalla. Yhteiskuntajärjestelmän muutos ja kommunistisen yksinvallan loppu ovat murentaneet maassa neuvostoaikana harjoitettujen yhteiskuntatieteiden uskottavuuden. Poliitiikan tutkijoiden kannalta mielenkiintoista on niin kutsuttujen poliittisten tieteiden häviäminen ja uuden, länsimaista mallia ottamaan pyrkivän politologisen tieteen syntyminen maahan. Neuvostoaikainen marxilais-leniniläinen tiede ei lainkaan tuntenut tiedettä nimeltä politologia; tai mikäli tunsi, ei tunnustanut omakseen.

Politiikan tutkimusta harrastettiin Neuvostoliitossa toki jo 1960-luvulla (neuvostoaikaisesta politiikan tutkimuksesta esim. Hill 1980; Brown 1984). Tutkimuksen kohteena olivat esimerkiksi paikallisneuvostot, vaalijärjestelmä ja poliittiset intressit; tietenkin kommunistisen ideologian mukaisesti. Kysymys oli lähinnä ideaaliyhteiskunnan kuvauksesta, siitä miten asioiden toivottiin olevan. Tutkimus oli pääasiassa joko teoreettispainotteista filosofista tai konkreettista julkisen hallinnon rakenteen tutkimusta sen parantamiseksi. Myös kansainvälisen politiikan tutkimusta harjoitettiin. Länsimaista politiikan tutki-

musta vastaavia tutkimuskohteita täytyi etsiä usean eri tieteen parista, joita olivat valtio- ja oikeusteoria, tieteellinen kommunismi, poliittinen taloustiede ja sosiologia.

Sosialismin ajan politiikan tutkimus ei kuitenkaan ollut täysin vailla käytännön merkitystä, vaan tuloksista suodattui ajatuksia päätöksentekotasolle. Tutkijat saattoivat omassa piirissään olla kriittisiäkin, kunhan noudattivat ideologista linjaa. Omissa julkaisuissaan ja lehdissään he saivat käyttää vieraampia käsitteitä ja julkaista paljon pidemmälle vietyä omaan yhteiskuntaan suuntautuvaa kritiikkiä kuin massalevitykseen tarkoitetuissa julkaisuissa.

Myös keskustelua politiikan tutkimuksen tunnustamisesta omaksi tieteenalaksi käytiin (Hill 1980). Vaikka politiikan tutkimusta virallisena tieteenalana ei ollut, toimi Neuvostoliitossa jo vuodesta 1955 alkaen tiedeakatemia alaisena yhteisönä Neuvostoliittolainen poliittisten tieteiden yhdistys, joka kokosi piiriinsä politiikan tutkijoita eri tieteenaloilta. Yhdistys kuuluu IPSAan (International Political Science Association), sen jäseniä on osallistunut alan maailmankongresseihin ja vuoden 1979 kongressi pidettiin Moskovassa. Kongressipapereita julkaistiin englanninkielisessä sarjassa *Problems of the Contemporary World*, joka suunnattiin lähinnä ulkomaalaisille tutkijoille. Venäjän kielellä julkaistiin vuosikir-

Politologian ensi askeleet

Politologia saapui Venäjälle perestroikan ja varsin sen jälkeisen ajan myötä. Politologisen tieteen synty on tuonut mukanaan monia kysymyksiä: mitä tämä tiede on, kuka sitä tarvitsee, kuka sitä tekee, missä sitä tehdään ja kuka siihen uskoo?

Politologian merkityksen tunnustaminen liittyy moniin yhteiskunnan arkipäivässä ilmeneviin tekijöihin: perustuslakiin, puolueisiin, vaaleihin, poliittiseen kulttuuriin ja länsimaisuuden ihannoituihin. Voidaan myös väittää, että politologian tuleminen liittyy politiikan uuteen tulemiseen. Uudet puolueet, yhteiskunnalliset ryhmät ja ns. uudet vallanpitäjät tarvitsevat empiiristä tietoa. Nykypäivänä tämä tarkoittaa kuitenkin käytännössä manipuloivaa gallup-tietoa, jota varsinkin venäläinen sanomalehdistö politologian nimissä tarjoaa.

Yhden oikean totuuden tilalle venäläinen yhteiskunta tarvitsee nyt 'uudet totuudet' ja uudet toimintamallit neuvostoajan ritualisoituneiden käytäntöjen tilalle. Poliitiikan tutkimus onkin otanut, tai sille on annettu, kaksi hyvin vaativaa tehtävää: osallistua teoreettisella tasolla uuden yhteiskuntafilosofian perustamiseen ja käytännön tasolla uusien poliittisten rakenteiden ja käytäntöjen luomiseen.

Venäläisen lehdistön mukaan näyttää siltä, että politologiassa on enimmäkseen kuitenkin hyvin pragmaattinen tehtävä: tieteen on rakennettava uusi järjestelmä. Vallalla on ajatus siitä, että tämä tiede voi jollain tavalla pelastaa Venäjän luomalla maahan demokratian ja oikeusvaltion (esim. Batalov 1992, 91). Pääpaino on näin ollen päivänpoliittisten ongelmien 'tieteellisessä' ratkaisemisessa, jottei mentäisi aivan päämäärättömästi eteenpäin, päivä kerrallaan, laidasta laitaan. Nuori tieteenala on joutunut paljon vartijaksi.

Ongelmien ratkaisussa venäläisessä politiikan tutkimuksessa käsitteillä on aivan erityinen rooli. Monille käsitteille joita käytettiin jo sosialismin aikana on nyt haettu uusi sisältö ja taustaoletus. Demokratia joka tarkoitti ennen sosialistista demokratiaa, on nyt saanut perustukseen ja taustaoletukseen liberalistisen teorian. Voidaan tietenkin kysyä koska venäläisestä liberalistisesta demokratiasta voi puhua olemassaolevana todellisuutena?

Venäjällä tyypillistä on ottaa käyttöön uudet

termit, vaikka niiden käyttämiselle ei vielä olekaan reaalista perustetta. Näin on tehty sekä poliittisen kielenkäytön alalla että taloudellisen sanaston osalta. Terminologiaa lainataan pääasiassa englannista. On tietysti ymmärrettävää, että uusia sanoja tarvitaan tilanteessa, jossa kuvattavat ilmiöt ovat uusia eikä sopivaa sanaa ole. Toisaalta sanojen anglismeilla pyritään myös hienostelemaan tai ottamaan etäisyyttä entiseen.

Sanojen lainaamista vaarallisempaa onkin se, että ottamalla jokin termi käyttöön implisiittisesti annetaan samalla ymmärtää sen olevan todellisuutta, kun itse asiassa todellista saattaakin olla vain ainoastaan termi itse. Tällainen kielenkäyttö edelleen leviää myös länsimaiseen tiedonvälitykseen, jota puolestaan seurataan Venäjällä. Seurauksena voi olla todellisuuden hämärtyminen ainakin asioihin vihkiytymättömien mielessä. Korkeimmasta neuvostosta ei tullut parlamenttia länsimaisessa mielessä pelkästään sillä, että sitä alettiin kutsua parlamentiksi.

Politologien ammattikunta

Politologian tuleminen on synnyttänyt Venäjän tiedemaailmaan uuden ammattikunnan, politologit. Koska venäläisessä lehdistössä on jo pitkään kuitenkin esiintynyt *politolog*-nimekkeellä esitellyjä henkilöitä, voidaan kysyä, keitä he ovat. Tähän ristiriitaan viitaten Zuev ja Petrov (1993, 71) huomauttavat, että oppiarvon omaavien politologien vähälukuisuus ei ole ollut esteenä politologien määrän huiman nopealle kasvulle, vaan politologien joukko on lisääntynyt a) niistä, jotka jo kauan ja vakavasti ovat tutkineet poliittisia suhteita, instituutioita ja prosesseja ja jotka virallisesti on luettu oikeustieteilijöihin, filosofiin tai historioitsijoihin ja b) niistä, jotka pyrkivät hyödyntämään politologiaa uutena muoti-ilmiönä ja herättämään huomiota.

Eri alojen tutkijat ovat perestroikan alusta alkaen varsin näkyvästi esiintyneet lehdistössä ja esittäneet ohjelmiaan siitä, mitä pitää tehdä (ks. esim. Filatov 1993). Monet ovat saavuttamansa julkisuuden avulla lähteneet myös itse tekemään politiikkaa. Venäjän yhteiskunnallisessa murrostilanteessa se on ymmärrettävää, sillä yhteiskunnallisia ongelmia ratkottaessa etäisyyttä tapahtumiin on vaikea ylläpitää. Henkilökohtainen sitoutuminen on monesti väistämätöntä. Nimekkeitä *politolog* ja *politik* myös käytetään venäläisessä

lehdistössä varsin kevyesti; joskus myös poliitikot sortuvat kutsumaan itseään politologeiksi – koska he kerran tekevät politiikkaa, he ovat siis politologeja. Uuden tieteen perustamisvaihe on siis pahimmillaan sitä, että kuka tahansa voi olla *politolog* ja asiantuntija politiikan alalla. Puoluekoulun kasvateista, tutkijoista tai ideologista työtä tehneistä on tullut politologeja vain ammattinimeä vaihtamalla samalla tavoin kuin kommunistivirkailijoista on tullut demokraattipoliitikkoja.

Politologien ammattikunta syntyy Venäjälle kahdella tavalla: hitaasti sukupolvenmuutoksella tai nopeasti takkia kääntämällä. Länsimaiden poliittista kehitystä ja länsimaista tutkimusta jo neuvostoaikana seuranneista syntyy eräs ryhmä politologeja, heidän saatavillaan on ollut aineistoa ja he tuntevat myös oppihistoriaa. On syytä myös muistaa toisinajattelijoiden ja länteen emigroituneiden tutkijoiden vaikutus. Itsestään selvä joukko politologeja ovat lisäksi edellä mainitun yhdistyksen jäsenet, joista osa jo aiemmin pyrki aktiivisesti perustamaan maahan itsenäistä politiikan tutkimuksen traditiota.

Jo neuvostoaikana politiikan tutkimusta tehneen tutkijan ongelmaksi muodostuu kuitenkin sama takinkääntäjän dilemma. Miten tutkija, joka on vuosikausia tehnyt yhteiskuntatieteellistä tutkimusta marxilais-leniniläisten käsitteiden mukaisesti, voi muuttaa koko käsitteistönsä kokonaan uudeksi. Vaikka tutkija tuntisikin länsimaisen perinteen, vaikka hän olisi jopa salaa uskonut sen paremmuuteen ja käyttänyt kritiikkiä keinona tuoda neuvostotutkimukseen uusia käsitteitä ja tutkimusaiheita, ei ideologiaan perustuneen ajattelun ja kontekstin muuttaminen silti voi olla aiheuttamatta ongelmia. Loppujen lopuksi politologisessa takinkääntämisessä olennaista on se, että sama henkilö, joka ennen vastusti ja kritisoi sekä länsimaista yhteiskuntaa että tiedettä, nyt taistelee niiden etujoukoissa jotka pyrkivät muuttamaan Venäjän yhteiskuntaoloja länsimaisen mallin mukaisiksi. Murrosvaiheen ongelmaa ei kuitenkaan juuri tiedosteta eikä siitä käydä keskustelua.

Uuden politologisukupolven kasvattaminen Venäjälle on jo kuitenkin alkanut. Esimerkiksi Moskovan yliopiston filosofisen tiedekunnan yhteiskuntapoliittisten tieteiden osaston alaisuudessa ovat politologian, kansainvälisten poliittisten suhteiden ja yhteiskunnallisten liikkeiden sekä

Venäjän poliittisten prosessien laitokset ja myös sosiologisessa tiedekunnassa opetetaan politologiaa ja poliittisten suhteiden sosiologiaa. Moskovassa ja Pietarissa entisistä puoluekouluista on tullut politologisia instituutteja. Moskovan kansainvälisessä liiketalouden ja informaatiotekniikan yliopistossa puolestaan on aloitettu »poliittisten managerien» koulutus. Lehtimainoksen mukaan tarkoituksena on tuottaa »poliittisen markkinoinnin, lobbauksen, imagologian ja poliittisen kommunikaation specialisteja valtionhallinnon, järjestöjen, puolueiden ja kaupallisten struktuurien palvelukseen».

Kaupallisten struktuurien kietoutuminen tutkimusmaailmaan on uusi ilmiö Venäjällä. Niiden valta julkaisumarkkinoilla ja rahoituksen järjestämisessä erilaisille tutkimuslaitoksille lienee jo merkittävä ja todennäköisesti kasvaa. Oman ongelmansa muodostaa korkeakoulu- ja tutkimuslaitosten henkilökunnan huono palkkaus ja tutkijan ammatin arvostuksen laskeminen. Kun kaikki nykyään pyrkivät bisnessmiehiksi, pelko siitä, ettei akateemiselle tutkimusuralle enää jää lahjakkaita tutkijoita, ei ole aivan aiheeton. Toisena ongelmana on yhteiskuntatieteissä aikaisemmin vallinnut ideologinen sidonnaisuus – huonos-ta maineesta pitäisi päästä.

Politologian foorumit

Politologisen tieteen tuleminen näkyy luonnollisesti kirjatoreilla ja yhteiskunnallisissa aikakauslehdissä. Vuonna 1991 alkoi ilmestyä ensimmäinen politologinen aikakauslehti *Polis*. Entinen puolueen aikakauslehti *Kommunist* on puolestaan muuttanut *Svobodnaja mysl'* (Vapaa ajatus) nimeksi teoreettiseksi ja poliittiseksi aikakauslehdiksi. Lisäksi politologiaa sivuavia kirjoituksia on muissakin lehdissä, esimerkiksi *Obščestvennye nauki i sovremennost'* (Yhteiskuntatieteet ja nykyaika) ja *Social'no-političeskij žurnal* (Sosiaalipoliittinen aikakauslehti) lehdissä.

Aikakauslehdissä julkaistaan jo politologisia tutkimuksiakin, mutta erityisen paljon työtä tehdään ja on tietysti tehtäväkin tämän tieteen ja varsinkin sen sisältämän ajatteluperinteen ja -mallin opettamiseksi. Niinpä lehdissä on mm. palstoja, joissa opetetaan politologian aakkosia selittämällä käsitteitä tai kääntämällä jotakin länsimaista oppikirjaa tai sen lukuja venäjäksi. Venäläinen politologia ammattilehdistön osalta kes-

kitty siis tällä hetkellä suurelta osin politologian opettamiseen ja oppimiseen.

Myös länsimaiset politiikan tutkijat ovat alkaneet esiintyä lehtien palstoilla omine artikkeleineen ja kenties piankin tieteellistä keskustelua toden teolla käydään itä – länsi rajan yli. Vielä muutama vuosi sitten tämä tuntui mahdottomalta ajatukselta.

Äskettäin ilmestynyt, ensimmäinen venäläinen politologian ensyklopedia (Politologija 1993) ansaitsee erityisen maininnan. Ensyklopedian johdannossa politologia esitellään tieteenä, jolla on monia ulottuvuuksia: se käsittää poliittisen elämän käytännöt, objektiivisen poliittisen todellisuuden, subjektiivisen poliittisen toiminnan, poliittisen ajattelun muodot ja teoreettisen tulkinnan. Teoksessa esitellään tärkeitä politologisia käsitteitä, kuten *poliittinen kulttuuri* tai *politiikan kieli*, mutta mukaan on syystä tai toisesta hakusanoiksi otettu *hippi* ja *brain-drain*. Yllättävän paljon ensyklopediassa on myös samoja hakusanoja, kutakuinkin samanlaisilla selostuksilla varustettuina kuin kommunistisissa selittävissä sanakirjoissa (ks. esim. Kratkij.). Hakusanaa marxismi taas, ilmeisesti ajan uuden ideologian, mutta vanhan toimintatavan mukaisesti, ei löydy lainkaan.

Ensyklopedian tarkoituksena lienee johdattaa tutkijat ja kansalaiset politiikan tutkimukseen ja sen erilaisiin tutkimustraditioihin. Kuitenkin viiteapparaatin käyttö muodostaa politologiasta vakavissaan kiinnostuneelle venäläiselle ongelman. Artikkeleissa nimittäin viitataan länsimaisiin tutkijoihin ja teoksiin, joiden avulla voisi tutustua politologiaan tarkemmin, mutta bibliografiassa teoksia ei mainita, eikä nimi-indeksiä ole lainkaan.

Keskustelussa ei ole juurikaan käsitelty sitä mielenkiintoista kysymystä, miksi venäläinen politiikan tutkimus on ottanut nimekseen nimenomaan *politologian*, eikä esimerkiksi amerikkalaista *political sciencea*, joka anglismien lisääntyneeseen määrään nähden olisi loogisinta. Voi olettaa, että nimi on hylätty koska se muistuttaa liikaa entisistä poliittisista tieteistä. Ensyklopedian poliittista tiedettä käsittelevä artikkelin mukaan syy on seuraava:

»60- ja 70 luvuilla joissakin maissa (Saksassa, osittain Ranskassa, sittemmin meillä) poliittiselle tieteelle syntyi uusi nimitys – politologia (analogisesti sosiologian, ekologian

jne. kanssa). Monissa länsimaissa, varsinkaan USA:ssa, sitä ei käytetä vaikka se onkin kielellisesti mukava – se on terminä lyhyt ja ymmärrettävä. Kuitenkin nimitystä voidaan pikemminkin käyttää empiirisen tiedon alalla tai kansantajuisessa sanomalehtikielessä, mutta ei vakavasti otettavassa tieteessä, eikä varsinkaan tarkoitettaessa suuria yhteiskunnallisia ajattelijoita: olisi outoa kutsua N. Macciavellia tai J. Habermasia politologeiksi.» (Politologija 1993, 269).

Mitkä sitten ovat uuden venäläisen politiikan tutkimuksen alkutaipaleen tärkeimmät aiheet; mikä on venäläisen politologian asian ydin, *sut' dela?* Tärkeimpiä ja eniten käsiteltyjä teemoja ovat yhteiskunnan muutokseen, demokratiaan ja valtaan liittyvät kysymykset. Eräässä artikkelissa hahmotellaan tulevan venäläisen politologian tutkimuskokonaisuuksiksi seuraavat kolme tehtäväaluetta: 1) imperiumin tutkimuksen eri aspektit (esimerkiksi: oliko Neuvostoliitto tieteellisessä mielessä imperiumi lainkaan; neuvostokansalaisen käsitteen tutkiminen; vertailevan politiikan tutkimus keskittyy Venäjän eri kansoihin ja niiden erityispiirteisiin). Vertailevaa tutkimusta tulee myös tehdä Venäjän ja muun maailman välillä, jolloin tutkimuskohteeksi tulee 2) liberalismi ja siihen liittyen mm. yksityisomistus, vapaus ja oikeudenmukaisuus. 3) Kolmantena, myös hyvin laajana tutkimuskokonaisuutena olisi valta ja sen eri aspektit. (Zuev ja Petrov 1993, 73–80.)

Uusi venäläinen politologia ei tunnusta neuvostoaikaista politiikan tutkimusta edeltäjäkseen, eikä siis katso olevansa sen työn jatkaja, vaan korostaa tämän tieteen uutuutta. Venäläinen politologia pyrkii olemaan kovin amerikkalaista, tosin myös eurooppalaista ajattelua on löydettävissä ja jotkut muistuttavat oman venäläisen perinteen, vuosisadan vaihteen liberalismien esiinnostamisen tärkeydestä ja tämän ajatteluperinteen jatkamisesta. Vasta tulevaisuus kuitenkin näyttää, minkälaisen suhteen venäläinen politologia luo niin kotimaiseen kuin ulkomaiseen menneisyyteensä, minkälaisiksi sen sisältö ja keskustelun taso muodostuvat. Politologia tällä hetkellä on populaaritiedettä sekä pahimmillaan että parhaimmillaan. Vasta tulevaisuudessa voitaneen puhua venäläisestä politiikan tutkimuksesta tieteenä. On kuitenkin vaikea ennustaa tämän hetken tilanteen perusteella, miten ja mihin suun-

taan politiikan tutkimus Venäjällä kehittyi tieteenä.

Lopuksi

Politologian tulemisen taustalta löytyy konkreettinen yhteiskunnallinen tarve ja se, että itsenäisestä politiikan tutkimuksesta on jo kauan ollut puute (Zuev ja Petrov 1993, 71). Venäjällä onkin kyse nimenomaan politiikan tutkimuksen oman tieteellisen identiteetin luomisesta ja vakiinnuttamisesta sekä tutkimuksen institutionalisoimisesta akateemisiin laitoksiin.

Kansan syvillä riveillä on vielä kauan hyvässä muistissa neuvostoajan ideologinen opettava ja pakottava propaganda. Politologian uskottavuuden luominen onkin pitkä prosessi. Poliitiikan tutkijoiden eräs tehtävä onkin kehittää politiologiasta sellaista tiedettä, että kansalaisten usko sekä politiikan tutkimukseen että mahdollisesti myös politiikkaan itseensä vahvistuu.

Venäjätkijöille ja varsinkin vertailevaa tutkimusta tekeville tutkijoille politologian tuleminen ja sen teoriaperinteen vähittäinen vakiintuminen tuo ainakin sen helpotuksen entiseen, että vähitellen voidaan alkaa keskustella asioista samantlaisilla käsitteillä, ja niillä myös tarkoitetaan

samaa asiaa. Erityisesti politologian synty helpottaa länsimaista Venäjästä/Neuvostoliitosta kiinnostunutta tutkijaa sikäli, ettei tämän enää tarvitse etsiä konkreettista tietoa ideologisesti oikeaoppineiden fraasien takaa. Kilpailu itätutkimuksen alalla kyllä varmasti tulee kiristymään, kun itäeurooppalaiset kollegat ajan mittaan uhkaavat länsimaisten sovjetologien ja heidän seuraajiensa asemaa Venäjän ja muun Itä-Euroopan, oman alueensa, asiantuntijoina.

LÄHTEET

- Batalov, È. (1992): Čto takoe politologija. *Narodnyj deputat* 5/1992, s. 90–96.
- Brown, Archie (1984): Political Science in the Soviet Union: a New Stage of Development? *Soviet Studies* XXXVI:3, s. 317–344.
- Filatov, Vladimir (1993): Učenyje »na vidu»: novoe javlenie v rossijskom obščestve. *Obščestvennye nauki i sovremennost'* 1993:4, s. 89–96
- Hill, Ronald J. (1980): *Soviet Politics, Political Science and Reform*. M.E. Sharpe, N.Y.
- Kratkij političeskij slovar'* (1978). Politizdat, Moskva.
- Politologija: Ènciklopedičeskij slovar'* (1993). Izdatel'stvo Moskovskogo kommerčeskogo universiteta, Moskva.
- Zuev, Konstantin & Petrov, Igor' (1993): Kakaja političeskaja nauka nužna novoj Rossii? *Obščestvennye nauki i sovremennost'* 1993:4, s. 70–81.